

לקוטי שיחות

מכבוד קדושת

אדמו"ר מנחם מענדל

שניאורסאהן
מליובאוויטש

ב א

יוצא לאור על ידי מערכת

„אוצר החסידים”

ברוקלין, נ.י.

770 איסטערן פארקוויי

שנת חמשת אלפים שבע מאות ששים ושתיים לבריאה

שנת המאה להולדת כ"ק אדמו"ר מה"מ

לעילוי נשמת

הרה"ח התמים ר' יצחק אלחנן הלוי הי"ד

ב"ר יהודא לייב ע"ה

שגלוב

נאסר לרגלי מסירות נפשו בעד החזקת היהדות

ביום ד' תשרי ה'תרח"צ

ונרצח במאסרו ביום כ"ה טבת ה'תרח"צ

ת. נ. צ. ב. ה.

*

ולזכות

זוגתו הרבנית מארייאשא שתליט"א

לאריכות ימים ושנים טובות ומתוך בריאות הנכונה

... מ'האָט גערעדט כמ"פ, אַז ס'איז שוין, כּלו כּל הקיצוּי"י און מ'האָט שוין אַלץ פאַרענדיקט, און די גאולה האָט שוין פון לאַנג געדאַרפּט קומען, און מפּני טעמים שאינם מובנים כּלל וכלל איז זי נאָך ניט געקומען.

דערפון איז מובן, אַז עכ"פּ איצטער, דאַרף די גאולה קומען תּיכּף ומיד ממש. ובלשוּן העולם: ס'איז די העכסטע צייט אויף דער גאולה האמיתית והשלימה!

... ברוחניות הענינים (ביז אין די „העכסטע“ דרגות) האָט מען שוין שלימות הענינים ביז אויך די שלימות פון גאולה (רוחנית). די עיניים רוחניים פון אַ אידן זען שוין די גאולה; איצטער דאַרף זיין די פתיחה פון די עיניים גשמיים, אַז אויך זיי זאָלן זען די גאולה ווי זי איז בגלוי לעיני בשר אין דעם איצטיקן צייט...

ובנוגע לפועל... יעדערער זאָל אויף זיך אָננעמען אַז זיין לימוד בתורתו פון דעם בעל ההילולא זאָל אויך משלים וממלא זיין דאָס וואָס האָט געפעלט אין דער התפשטות והפצת המעינות צוליב דער מניעה ועיכוב בכח הדיבור פון דעם בעל ההילולא, סיי דורך דעם אייגענעם לימוד בדיבור און סיי אין הפצת המעינות חוצה צו אַנדערע.

(משיחות יום ד' פ' בא, ג' שבט, ו' שבט, ו' שבט תשנ"ב)

(8 סנהדרין צו, ב.)

בא :

מחר שהוא עכשיו, שהרי זהו הפירוש הפשוט של „מחר“ בכל מקום, ועוד, ש- „עיקר“ הכוונה לפרש כאן מחר שהוא לאחר זמן.

אבל עפ"ז צ"ע - מדוע מביא רש"י הקדמה זו („יש מחר שהוא עכשיו“) כל עיקר? הרי בהקדמה זו אין חידוש, ו- הול"ל בקיצור „יש מחר שהוא לאחר זמן כגון זה וכגון כו"?

ולהעיר שלקמן בפ' ואתחננו עה"פ „כי ישאלך בנך מחר לאמר מה העדות גו“, כתב רש"י בקיצור „כי ישאלך בנך מחר, יש מחר שהוא אחר זמן“, מבלי להקדים „יש מחר שהוא עכשיו“. אלא ש"ל ששם החידוש הוא להיפך - שיש מחר שהוא בריחוק זמן רב, לאחר כמה דורות, עד שנשכח ענין יצ"מי ושואלים „מה העדות גו“.

ב. גם יש לדייק בלשונו של רש"י בהרא"י שמביא ש, יש מחר שהוא לאחר זמן - „וכגון מחר יאמרו בניכם לבנינו דבני גד ובני ראובן“ - דלכאורה:

א) ברובם המכריע של הראיות ש- מביא רש"י לדבריו מפסוק בתנ"ך, אין דרכו לכתוב באיזה המשך (או באיזה ענין) נאמר הפסוק אלא רק מעתיק לשון הכתוב; ומדוע מדגיש רש"י כאן שכתוב

א. בפסוק „והי' כי ישאלך בנך מחר לאמר מה זאת ואמרת אליו בחזק יד הוציאנו ה' ממצרים גו“ (שכסוף פרשת-נוי) מעתיק רש"י את התיבות „כי ישאלך בנך מחר“ ומפרש: יש מחר שהוא עכשיו ויש מחר שהוא לאחר זמן כגון זה וכגון מחר יאמרו בניכם לבנינו דבני גד ובני ראובן [הנאמר בספר יהושע], כשחזרו לעבר הירדן לאחר כיבוש וחלוקתה ה- [ארץ].

מקורו של פרש"י זה הוא (לכאורה) במכילתא כאן, וז"ל: יש מחר עכשיו ויש מחר לאחר זמן, מה זאת הרי מחר לאחר זמן, מחר יהי' האות הזה [הנאמר לעיל: במכת ערוב] הרי מחר עכשיו, מחר יאמרו בניכם לבנינו הרי מחר ל- אחר זמן.

והנה הטעם שהשמיט רש"י הרא"י ש- „יש מחר עכשיו“ מן הכתוב „למחר יהי' האות הזה“, לכאורה הוא (כמ"ש במפר-שים) מפני שאין רש"י זקוק לרא"י שיש

(1) יג, יד.

(2) כב, כד. וראה שם, כז-כח. - ולהעיר שבדפוס א' וב' וכת"י רש"י (שתח"י) הועתק הכתוב דיהושע בערכוב לשונות פסוקים הנ"ל.

(3) פרש"י מטות לב, כד.

(4) וכן בתנחומא פרשתנו יג.

(5) וארא ת, יט (ושם „למחר“). ולהעיר שב- תנחומא (וכן ביל"ש כאן. וראה מכילתא מהדורת האראוויץ) מביא עוד רא"י מ.מחר אנכי נצב על ראש הגבעה (משלח יז, ט). ועדין במדרש לקח טוב (ובלקח טוב שם משמיט הרא"י על „מחר לאחר זמן“). וצ"ע הטעם שמוכאים כתובים אלו דוקא. ואכ"מ.

(6) נחלת יעקב כאן.

(7) ו, כ.
(8) כ"ה בדפוס א' ודפוס רש"י שלפנינו (ולא „לאחר“, כפרש"י (וכן במכילתא) פרשתנו כאן). ובדפוס ב' וכמה כת"י רש"י (שתח"י), „לאחר“.
(9) אבל ראה לקמן הערה 28. וראה לקמן סעיף ו והערה 41.

מאורייתא שבכתב³, זייענדיק למעלה מזה, באופן אז אלס נשמות בגופים נעמט מען אויף בפנימיות „אתפריעו כל נהורין“ וואָס „נתלו“ איצטער, דורך דעם וואָס עס קומט גלייך משיח צדקנו, „שלח נא ביד תשלח“, וילמד תורה את כל העם כולו, ביז „תורה חדשה מאתי תצא“.

... מ'זעט בפועל (ווי גערעדט כמ"פ לאחרונה) ווי די אומות העולם בכור"כ מדינות זיינען מסייע אידן אין זייער עבודה (ע"ד און נאָכמער ווי ס'איז געווען באַ יציאת מצרים), ביז אז אויך מדינה ההיא וועלכע איז געווען סגורה ומסוגרת אַ ריבוי שנים, און מ'האָט פון דאָרט ניט אַרויסגעלאָזט אידן און זיי ניט דערלאָזט צו מקיים זיין תומ"צ בשלימות וכו' – איז לאַחרונה נשתנה געוואָרן מן הקצה אל הקצה, און איצטער איז ניט נאָר וואָס מ'לאָזט אידן זיך פירן דאָרט ווי ביי זיי קומט אויס, און מ'לאָזט זיי פון דאָרט אַרויספאָרן, נאָר נאָכמער – מ'איז זיי דערצו מסייע.

ביז אז מ'זעט היינט בפועל אז נוסף לזה וואָס אידן זיינען „הכן כולכם“ צו דער גאולה, שטייען אויך די אוה"ע, „הכן כולכם“ אז אידן זאָלן שוין אַרויסגיין פון גלות און גיין אין ארץ ישראל בגאולה האמיתית והשלימה,

און נשמות בגופים בלי שום הפסק כלל, קומט מען גלייך צו תכלית השלימות פון „בא אל פרעה“ בגאולה האמיתית והשלימה, די שלימות הגילוי פון „אתפריעו כל נהורין“, „והי' לך הוי' לאור עולם“.

(3) זח"ג כה, רע"א.

(4) שמות ד, יג.

(5) ראה רמב"ם ה' תשובה פ"ט ה"ב. לקרית צו ח, א ואילך. ובכ"מ.

(6) ישעי' נא, ד. ויקיר פ"ג, ג.

(7) ישעי' ס, יט.

זה נאמר גבי „בני גד ובני ראובן“? ועכצ"ל ישעי' הוספה זו נתוסף ביאור והבנה בהרא"ש, יש מחר שהוא לאחר זמ'.

(ב) מהו טעמו של רש"י שהוא מקדים „בני גד“ ל„בני ראובן“ – והרי ראובן הבכור? וגדלה התמי': רש"י מהפך סד' רם מכפי שהוא בכתובים דיהושע (שמ' שם ראייתו¹), שהכתוב מקדים בהם – בכל פעם – בני ראובן לבני גד!

(ג) מדוע מביא רש"י הרא"ש, יש מחר לאחר זמן" מכתוב זה („דבני גד ובני ראובן“), ולא מפסוק הנאמר לפניו בספר יהושע² – „למען תהי' זאת אות בקר-בכם כי ישאלון בניכם מחר לאמר מה האבנים האלה לכם? ויתירה מזו: מהו הצורך להביא לו „חבר“ מנביאים – ר' הרי יש פסוק מפורש בחומש, כפי' ואת-חנן, כנ"ל – „כי ישאלך בנך מחר לאמר מה העדות גו'“ (שפשוטו ש"מ שכבר נשכחה יצי"מ, וכמפורש ברש"י שם כנ"ל „יש מחר שהוא אחר זמן“³).

[ואף שראי' זו שבפרש"י היא היא המובאת במכילתא כנ"ל – הרי (א) גם במכילתא צריך ביאור טעם הדבר, (ב)

(10) וגם במכילתא ליחא הדגשה זו.

(11) בא' מכת"י רש"י שתח"י – „דבני ראובן ובני גד“.

(12) ולא מפ' מטות (לב, א ואילך) שמקדים בכל השק"ט (לבד מהקדמתה) גד לראובן.

(13) ד, ו (ובמצ"ד שם: ר"ל לאחר זמן). וכן שם, כא.

(14) אלא י"ל שאינו מביא מפ' ואתחנן כי ה' נושאים בשני הכתובים דומים וליז, ורוצה להביא לו חבר מלשון „מחר“ בנושא אחר.

אכל להעיר ממש"נ לעיל (ויצא, לג), וענתה בי צדקתי ביום מחר, שהכונה „לאחר זמן" ולא יום המחר.

נת' כמ"פ שאין ענינו של רש"י בפירושו עה"ת להעתיק דרשות רז"ל אלא רק כשהן לפי פשוטו של מקרא. ועכצ"ל שלהבנת פסוק דידן, מוכרח להביא הרא"י דוקא מהפסוק דבני גד ובני ראובן.

גם יש להבין מדוע מעתיק רש"י בד"ה גם התיבות „כי ישאלך בנך“, אף (שלאורה) מפרש כאן רק תיבת „מחר“.

ג. ויובן זה בהקדם משנית כמ"פ ע"ד דרכו של רש"י בפירושו עה"ת – ש' סגנונו בפירושו הוא סגנון ברור, שכדי להבינו אין צורך בעיון בהבנת מקורות רש"י, ועד שהוא מובן גם לתלמיד שאינו שייך אלא להבנת פשוטו של מקרא, שזהו – כדברי חז"ל במשנתם⁴ – „בן חמש למקרא“.

ומזה מובן, דגם כאשר רש"י משתמש בלשון חז"ל, כוונתו למשמעות הפשוטה של לשון וביטוי זה, אף שיתכן ולשון זו מתפרשת (במקורה) בחז"ל באופן אחר.

ועד"ז בענינו: מ"ש רש"י „יש מחר שהוא עכשיו“, כוונתו לפשוטה של תיבת „עכשיו“, היינו שיש „מחר“ (שאינן פירושו יום הבא לאחר יום זה – כ"א הבא ל- אחרי המאורע, אע"פ) „שהוא עכשיו“ ממש"י, מיד ביום זה. דכיון שבא לאחר המאורע שעוסקים בו, ה"ז „מחר“⁵.

(15) אבות ספ"ה.

(16) ולהעיר ממדרש לקח טוב כאן „יש מחר לאחר זמן ויש מחר בקרוב“ (ולא כל' המכילתא – „עכשיו“). ועד"ז הוא ל' הרד"ק (בס' השרשים מע' מחר): הוא היום שיבא אחר היום שהוא בו, ויש שאינו בקרוב אחר היום כי אם לאחר זמן ברחוק.

(17) ראה ראב"ע כאן: כי מחר חסר אליף והטעם מה שהוא אחר היום. וראה רד"ק שבהערה הקודמת.

י"ל שאין רש"י צריך להביא רא"י לפירוש זה –

[וייל דזהו הטעם שלא הביא רש"י הראי' שבמכילתא ל"ש מחר שהוא עכ"שיר' ממש"י, למחר יהי האות הזה" – כי במכילתא הכוונה ב"עכשיו" היא ליום שלאחריו (ונקרא "עכשיו" לגבי "מחר" שהוא לאחר זמן), משא"כ בפרש"י הי' כוונה היא ש"ש מחר שהוא עכשיו" כ"פשוטו, בהווה, ובמילא אין להכתוב "למחר יהי האות הזה" שייכות לכאן].

ולפי זה מתבאר המשך דברי רש"י: לפי הפירוש הרגיל בתיבת "מחר" – יום שלאחרי יום זה – תמוה, מדוע תהי' שאלת הבן, "מחר" דוקא? אם הבן אינו מבין טעמה של המצוה, מדוע אינו שואל תיכף בשעת מעשה, היום, אלא מחכה עד למחרתו'?

ולכן מבאר רש"י, ש"מחר" אין מובנו בכל מקום כפשוטו – מחרת היום – כי יש בו עוד פירושים (המתאימים כל אחד לתוכן הכתוב, הענין שבו נאמר): "ש מחר שהוא עכשיו", כלומר, הזמן הבא תיכף לאחרי הדבר או המעשה (שכיום זה) – הי"ז "מאחר", "מחר"י: "ויש מחר שהוא לאחר זמן" – ביום מימים של-אחרי, או שנים, או דורות העתידים לבא:

ורש"י ממשך, כגון זה וכגון מחר יאמרו בניכם לבנינו דבני גד כו", היינו שבנדוד"ד, הפירוש דתיבת "מחר" הוא (לא "עכשיו" אלא בדוקא) – "לאחר זמן", וכמבואר במפרשים"י, ששאלת הבן

לא תתכן אלא "לאחר זמן", דהא (אם מדובר בבן של זמן ותקופה זו הרי) ראה וידע יציאת מצרים וכל המכות ושלא הספיק בצקת להחמיץ"י אלא ודאי מחר הוא לאחר זמן".

ד. ולפי זה יש לבאר גם מדוע הוצ' רך רש"י להקדים, יש מחר שהוא עכ"שיר" – אף שזה אינו הפירוש ד"מחר" בפסוק זה – ובהקדמה:

נוסף על הקושי הנ"ל שבפסוק זה – איך מתאים כאן הלשון "מחר", יש כאן גם קושי כללי יותר: למאי נפק"י הד-גשה זו כאן, ששאלת הבן תהי' "מחר"? ובפרט, שתוכן זה – שאלת הבן – כבר מצינו לעיל בפרשה"י, והי' כי תבואו אל הארץ גוי' ושמרתם את העבודה ה' זאת, והי' כי יאמרו אליכם בניכם מה העבודה הזאת לכם, ואמרתם זבח פסח הוא גוי" – ושם לא נאמר ששאלת הבן תהי' "מחר"; ומדוע כאן מדגיש הכתוב ששאלת הבן "מה זאת" תהי' "מחר"?

ואין לתרץ כי שם זה מובן מעצמו, כי הכתוב מקדים, והי' כי תבואו אל הארץ גוי", ובמילא פשוט שאין המדובר ב-שאלת הבן בזמן יצי"מ אלא בשאלה "לאחר זמן" (כשיבואו אל הארץ) ואין צורך לכתוב "מחר" – כי גם כאן מפורש (כהקדמה לשאלת הבן) "והי' כי

(20) מלשון זה (הדנה"י) משמע שמפרש ששאלת הבן היא בעניני פסח. אבל ראה לקמן סעיף ו' סעיף פשוטו של מקרא קאי במצות בכור. וראה מרכבת המשנה שבהערה הקודמת.
(21) יב, כה"כ.

(22) כ"ה בפשוטו, שכתוב זה קאי בפסח דורות (שבפסוק שלפניו) ולא בפסח מצרים (לפני פניו – שם, כא"כג). וראה פרש"י (שם, כז): על בשורת הגאולה וביאת הארץ ובשורת הבנים שיהיו להם.

באות רק מחמת חסרון ידיעה, אלא שאופן החיים ע"פ תורה ומצות בהידור כו' הוא דבר חדש וזר אצלו ואינו לפי רוחו.

וזהו הוראת התורה – דגם "בן" כזה, מכיון שהוא "בנך", הרי זוהי אחריות שלך (וזכותך) לענות על שאלות של בן זה, ולקרבו תחת כנפי השכינה.

ועי' שעוסקים עם כל סוגי הבנים של

עם ישראל, מעמידים את "צבאות ה'"; שיזכו בקרוב ממש לגאולה האמיתית והשלימה על ידי משיח צדקנו, כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות"י, ובמהרה בימינו ממש.

(משיחת ש"פ בא תשל"ג)
לקו"ש חל"א ע' 61

(54) פרשתנו יב, מא. גת' בהמשך ההילולא – כאחי לגני השירת – פי' ואלך.
(55) מיכה ז, טו.

בשורת הגאולה

פא.

דער חידוש פון אינזער דור – דער דור התשיעי לגבי כל הדורות שלפני זה, ביז אויך בדור שלפניו (דור השמיני): וויבאלד אן די גאולה איז דעמולט ניט געקומען בפועל, איז דער "בא אל פרעה" (דער גילוי פון "אתפריעו כל נהורין"י למטה) ניט געווען בתכלית השלימות אַלס נשמה בגוף בריא (ס'איז געווען די הסתלקות הנשמה מן הגוף, און אויך די נשמה בגוף איז געווען במצב אן דער "הדיבור הוא בגלות" וכו'); משא"כ בדורנו זה – דער דור האחרון פון גלות ודור הראשון פון גאולה – ווערט תומ"י "נתלו המאורות", אן ניט נאָר וואָס עס פעלט ניט ח"ו אין די מאורות הגדולים פון גילוי תושב"כ און תושבע"פ, נאָר אדרבה – עס קומט צו נאָך אַ העכערע שלימות בזה [ניט באופן פון "כבד פה מאורייתא שב"ע"פ וכבד לשון

(1) זח"א ר"א.

(2) ראה של"ה בהקדמתו סז, סע"א. מס' שבועות שלו קצא. א. וראה לקרית שה"ש יא, ד. אה"ת בראשית יד, א. לו, סע"ב. במדבר ע' מו. מג"א (כהוצאת תשי" – ע' קמט). נ"ך ע' ריז. ועוד. וראה לקרית ח"ל ע' 10 ואלך.

עה"פ"פ, "והי' כי יביאך ה' אל ארץ ה' כנעני" פרש"י, "יש מרכותינו" שלמדו מכאן שלא קדשו בכורות הנולדים ב' מדבר, והאומר שקדשו מפרש"י ב' יאה זו לומר אם תקיימוהו במדבר תזכו ליכנס לארץ ותקיימוהו שם". והיינו, שלפירוש הא' (והעיקרי) הבכורות שנולדו במדבר לא נתקדשו" (ובפשטות כוונת רש"י רק להנולדים במדבר, אבל הבכורים שהיו במצרים ע"פ פשוטו ש"מ נתקדשו", כמפורש לעיל, "קדש לי כל בכור" (בלי תנאי, "והי' כי יביאך גו'"), וכמפורש ברש"י כנ"ל, "קנייתים ע"י שהכיתו בכורי מצרים""); אבל יש פירוש שני שגם הנולדים במדבר נתקדשו.

ולדיעה השני' קשה – מדוע נאמר כאן הלשון "מחר", דא"פ לפרש שה' שאלה היא מחמת שנמצאים בתקופה חדשה, כי תקופת שהותם במדבר אינה תקופה חדשה (ממש), שהרי דור יוצאי מצרים עדיין היו חיים וקיימים? ולכן מקדים רש"י, "יש מחר שהוא עכשיו", ובזה מרמז רש"י, שלפי הדיעה שגם

[44] יג, יא.

[45] בכורות ד, ב.

[46] שם ה, ר"א.

[47] צע"ק לשון רש"י, שהרי מפורש (במדבר ג, מ ואילך), פקוד כל בכור זכר לבני מן חודש ומעלה, שבן חודש" או הרי נולד במדבר (וכ' קושיית הגמ' שם ד, סע"ב), ולכן מסיק שהפלוגתא היא רק אם, קדשו ולא פסקו" או "קדשו ופסקו". ע"ש.

[48] ראה גם רמב"ן עה"ת שם, ע"ד הפשט".

[49] וכמפורש לקמן בפ' במדבר ג, יב"ג. שם, מ ואילך).

[50] אלא י"ל דאף שמצות בכור התחילה יתקן במדבר, מי"מ לא ישאלו הבנים עד ל"מחר" – "לאחר זמן" (בתקופה חדשה, לאחר תום כל הדור של יוצאי מצרים).

הבכורות שנולדו במדבר נתקדשו ואין התחלת מצות בכור לאחר שיבואו ל' ארץ, מסתבר לפרש "מחר" דכאן – "מחר שהוא עכשיו", שכשיראו שהאב מקיים מצות בכור"י, ישאל ח"כף לאח"י זה – "מה זאת" (כנ"ל סעיף ג בפירוש "יש מחר שהוא עכשיו").

ח. מיינה של תורה בפרש"י:

בפרש"י זה – "יש מחר שהוא עכשיו ויש מחר שהוא לאחר זמן" – י"ל דמ' רומז לשני סוגי "בנים" השואלים שאלות "מחר". "בנים" של "מחר" הם בני הדור הבא, ויש בהם שני אופנים: "יש מחר שהוא עכשיו" – הוא אמנם בן, מהדור הבא, אבל בתוכן מהותו הרי הוא חי ונמצא "עכשיו", כי אינו נפרד מאביו, אלא הוא חי אותם החיים של האב, חי היהדות, ומהווה המשך (אבל) ישר ("מחר") של האב. ובזה אין חידוש, ד' כאשר "בן" זה שואל שאלות ביהדות (ל' היותו עדיין במצב של בן) – חייבים להשתדל לענות לו כדי שיוכל לעבוד את ה' בשמחה וחיות.

אבל – "יש מחר שהוא לאחר זמן", בן כזה שאין לו קשר ושייכות לאופי החיים של האב, והרי הוא מ'תקופה חדשה", דור חדש, אשר לא ידע את יוסף"י: ומובן שסוג ה'שאלות' של "בן" זה, אינו

[51] ולהעיר שבדפוס שני דפרש"י ליתא התי' בות, כגון זה"י ועפ"י שפיר י"ל שכונת רש"י שכאן יכולים לפרש בשני אופנים.

[51*] "עכשיו" היינו בעת קיום הציווי במדבר (לא זמן אמירת הציווי, ביצי"מ).

[52] ראה גם לקרש ח"ז ע' 268 ואילך.

[53] ל' הכתוב – שמות א, ח. וראה שיחת ש"פ וישב תשמ"ח השייכות לזרוננו בפרט, שנשיא הדור, כ"ק מו"ח אדמו"ר, שמו (הראשון), יוסף". ולהעיר, שהסתלקותו היתה בשי"פ בא (יריד שבט השי"ת).

רש"י לכתוב בקיצור "מחר – לאחר זמן", אלא מאריך בפירושו: (א) מקדים "יש מחר שהוא עכשיו", (ב) מביא רא"י ודוגמא ל"יש מחר שהוא לאחר זמן" ממשיג ביהושע, "מחר יאמרו בניכם ל' בנינו", (ג) מוסיף בסוף הרא"י, "דבני גד ובני ראובן":

הפירוש ב"יש מחר שהוא לאחר זמן" אפשר להסבירו בשני אופנים:

(א) גם לפי זה, "מחר" הוא מושג ו' שיעור של זמן, אמנם אין זמן זה מוגבל דוקא ליום הבא לאחר יום זה, אלא הוא כולל כל יום "מחר" מימים שיבואו ב' עתיד"י. (ב) "מחר" אינו מושג הנקבע לפי סדר הזמנים, אלא תלוי ומתייחס לה' נושא שעוסקים בו, שהזמן שלאחר נוסא זה נקרא "מחר" לגבי הזמן ההווה"י, שלפי זה הכוונה ב"לאחר זמן" אינה רק לעתיד סתם, אלא לתקופה חדשה, הבאה לאחר סיום התקופה שבהווה.

וי"ל, שלפירוש רש"י כאן, התואר "מחר" . . . לאחר זמן" הוא במובן השני – תקופה חדשה לגמרי (וזהו הסיבה ל' שאלת הבן). ולכן מקדים רש"י, "יש מחר שהוא עכשיו" – כדי להוכיח שתיבת "מחר" יכולה להתפרש לא רק בתור שיעור של זמן, אלא גם במובן של "אחר כך", ובמובן כזה – "יש מחר שהוא עכשיו" בהווה (ונקרא "מחר" משום שבא לאחר המעשה): שמזה מובן גם בנוגע ל"יש מחר שהוא לאחר זמן" – שאין הכוונה רק שהוא ענין של עתיד (סתם), אלא שהוא בא לאחר (סיום) תקופת ההווה.

[26] ראה ל' הר"ק שנעתק לעיל הערה 16.

[27] וגם "מחר" כפשוטו נק' כן מפני שבא, אחר היום" (כנ"ל הערה 17).

יביאך ה' אל ארץ הכנעני גו'י"ג, וא"כ אין המדובר בשאלת הבן בדור יצי"מ, והדרא קושיא לדוכתא – מדוע מוסיף הכתוב כאן תיבת "מחר"?

ועכ"ל שאין כוונת הכתוב בהוסיפו תיבת "מחר" כדי להדגיש הזמן, מתי תהי' שאלת הבן (עכשיו או לאחר זמן), אלא לבאר טיבת השאלה.

הסברת הענין:

יש שאלת "בנך" שסיבתה היא רק – היותו "בן", כלומר, להיותו בן שחסרים לו הלימוד והידיעות, ולכן כשרואה דבר שלא למד טעמו עדיין הרי הוא שואל "מה זאת" [אלא שבזה גופא ישנם כמה אופנים ודרגות, וכמו שמביא רש"י כאן בד"ה שלאח"י ש, דבברה תורה כנגד ארבעה בנים, תם רשע ושאינו יודע לשאול והשואל דרך חכמה" – אבל הצד השווה בכלם הוא, ששאלותיהם באות משום שהם בניס, שעדיין לא למדו כו"י].

וזהו הדגשת והוספת התורה כאן, כי ישאלך בנך מחר" – שסיבת שאלה זו אינה רק בגלל זה שהוא בן (כהשאלה לדעיל – "והי' כי יאמרו אליכם בניכם מה העבודה הזאת לכם"), אלא בעיקר מפני שהמדובר הוא ב"מחר"י: זה ש' נמצאים בזמן אחר ובתקופה אחרת"י הוא הגורם שאלה זו. וכדלקמן סעיף ו.

ה. עפ"י מובן הטעם שלא הסתפק

[23] יג, יא – וכפירוש הראשון (והעיקרי) ב' פרש"י. וראה לקמן סעיף ז.

[24] ולכן מעתיק רש"י בהד"ה גם התיבות, כי ישאלך בנך" – להדגיש החידוש בטיבת שאלת הבן שבכתוב זה.

[25] וזהו גם מובנו של "בנך" בכתוב זה – דור של "בנך", דור הבא (ולא "בנים" במובן המצומצם).

ולכן הביא רש"י הרא"י מהכתוב „מחר יאמרו בניכם לבנינו דבני גד ובני ראובן דוקא (ולא דפ' ואתחנן „כי ישאלך בנך מחר לאמר מה העדות גוי", או ממש"נ ביהושע „כי ישאלון בניכם מחר לאמר מה האבנים האלה לכם") – כי דוקא בפסוק זה מודגש ביותר ש-אפשריות אמירה זו היא רק מפני ש-נמצאים בתקופה חדשה לגמרי – „יאמרו בניכם לבנינו", דור חדש ומשני הצדדים, ורק משום כך אפשר שתהי' אמירה כזו.²⁸

וכמוכן מפשטות הסיפור ביהושע שם, שכאשר חזרו בני גד ובני ראובן לעבר הירדן, לאחר קיום הבטחתם למשה „ואתחננו" נחלץ חושים לפני בני ישראל גוי' עד התנחל בני ישראל איש נחלתו", הקימו שם מזבח, והסבירו טעמם לשאר בני, שזהו „עד . . . בינינו וביניכם ובין

28) משא"כ בסיפור דיהושע ע"ד „האבנים ה-אלה" שאין הכרח שמדובר בתקופה חדשה. וראה רד"ק שם (ד, כא): אשר ישאלון בניכם הגולדים הקטנים ואשר יולדו.

וכן בפ' ואתחנן, אף שמחנן הפסוקים שם מובן שהשאלה היא לאחר כמה דורות, שכבר נשכח ענין יצ"מ (כנ"ל ס"א) – מ"מ, בחיובו „כי ישאלך בנך מחר" עצמו, אין מודגש שמדובר בתקופה חדשה (משא"כ בכתוב „מחר יאמרו בניכם לבנינו", כב' פנים).

ולהעיר, שעי"פ משנת"ב מ"א (הובא לקמן הערה 38 בסופה) שאין השאלה „מה העדות גוי" בעניני פסח דוקא, אלא בנוגע לכללות ענין התומ"צ, הרי עיקר סיבת השאלה, לכאורה, היא (לא משום שנשכח ענין יצ"מ, אלא) מפני שהמדובר בנן שלא למד עדיין כו' ע"ד תומ"צ [אלא שבנוגע לדור שנכנס ארץ, גם אצל בניהם לא תתכן שאלה כזו „מה העדות גוי", כיא רק אצל „בנך (של) מחר"] ואכ"מ.

29) מטות לב, י"ד. וראה גם שם, כז, לב.

דורותינו", שאם „מחרי" יאמרו בניכם לבנינו לאמר מה לכם ולה' אלקי ישראל – וגבול נתן ה' בינינו וביניכם גוי' את הירדן גוי", יאמרו „ראוי" את תבנית מזבח ה' אשר עשו אבותינו גוי" – וחשש זה, שגבול נתן ה' בינינו וביניכם, אין לו מקום כלל כל משך ימי הדור ההוא, שהרי בני גד ובני ראובן מסרו נפשם בפועל עבור שאר בני" כדי להנחילם את ארצם. ורק כדור שלאח"י, כאשר ישנם רק „בנים" – „בניכם" ו„בנינו", אזי יתכן שישכחו מעשיהם של בני גד ובני ראובן ויעלה על הדעת שיש „גבול" והפסק בינם ובין שאר ישראל.

ובזה מוסבר ג"כ דיוקו של רש"י, שמקדים „בני גד" „לבני ראובן" – כי אף שראובן הוא הבכור וזוכר בדרך כלל לפני גד, מ"מ בענין מסירת נפשם ומלחמתם עבור כל ישראל, קדמו בני גד לבני ראובן [וכמו שהביא רש"י] שבני גד היו גבורים „שכן נאמר בגד"י וטרף זרוע אף קדקד", וכמשנת"ב מק"א²⁹ שבענין המלחמה היו בני ראובן טפלים לבני גד, ולכן מצינו בכ"מ הלשון „בני גד ובני ראובן", שמקדים בני גד לבני ראובן] – וזוהי ההדגשה כאן, דכיון שהמדובר ב„בני גד ובני ראובן" שמסרו נפשם עבור שאר ישראל, לכן כל החשש ד„יאמרו גוי" שייך רק „מחר לאחר זמן" – לאחר קום דור חדש של בנים שאינם זוכרים מעשה בני גד ובני ראובן, כנ"ל.

30) יהושע כב, כז.

31) שם, כד"כה.

32) שם, כח.

33) מטות שם, י.

34) ברכה לג, ב.

35) לק"ש ח"ט ע' ו' וא"ל ובהערות שם. וראה

גם לק"ש ח"ט ע' 392 הערה 14.

1. אמנם לפי זה יש לתמוה, מהו החילוק בין שאלת הבנים לעיל – „והי' כי יאמרו אליכם בניכם מה העבודה גוי", והשאלה כאן בסוף פרשתנו „והי' כי ישאלך בנך מחר לאמר מה זאת", שדוקא כאן סיבת שאלתו היא – „מחר" (היותו בתקופה חדשה)?

ויש לבאר זה בפשטות – על פי ה-חילוק בין תוכן השאלות:

השאלה דלעיל היא בנוגע לקרבן פסח, שמקודם ציוותה תורה³⁰ „והי' כי תבואו אל הארץ גוי' ושמרתם את העבד-דה הזאת" (דהבאת קרבן פסח) וע"ז ממ-שיך הכתוב³¹ „והי' כי יאמרו אליכם בניכם מה העבודה גוי' ואמרתם זבח פסח הוא לה' אשר פסח גוי": משא"כ כאן בסוף הפרשה מדובר אודות מצות בכורי³², כמפורש בתחלתה³³ „והי' כי יביאך ה' אל ארץ הכנעני גוי' והעברת כל פטר רחם לה' וכל פטר שגר בהמה גוי' וכל פטר חמור תפדה בשה גוי' וכל בכור אדם בכניך תפדה", וע"ז ממשיך הכתוב³⁴ „והי' כי ישאלך בנך מחר לאמר מה זאת ואמרת אליו בחוזק יד

36) יב, כה.

37) שם, כ"כז.

38) במכילתא (סוף פרשתנו), וכן בהגדה של פסח, איתא שגם שאלה זו היא בשיבות לפסח, אבל לפי פשוטו של מקרא אין המדובר בפסח אלא במצות בכור, כבפנים.

וכ"ה בתיב"ע, ספורנו ואוה"ח [ומסיים: ורז"ל אמרו כנגד ד' בנים כו' זה דרך דרוש]. וראה גם בארוכה לק"ש ח"ז ע' 185 וא"לך [וראה שם, דכונת רש"י כאן (בד"ה שלאח"י)]. דברה תורה כנגד ד' בנים כו" אינה לשאלות בעניני פסח, אלא „דברה תורה" בכלל (וגם שאלת הבן חכם בפ' ואתחנן) אינה בעניני פסח. ע"ש.

39) יג, י"א"ג.

40) שם, יד"טו.

הוציאנו ה' ממצרים גוי' ויהרוג ה' כל בכור בארץ מצרים גוי' על כן אני זוכח לה' כל פטר רחם הזכרים וכל בכור בני אפדה".

ועפ"ז מובן גם החילוק בסיבת ה-שאלות:

הענין דיציאת מצרים (בכלל) לא שייך שישכח מבני ישראל³⁵, שהרי בכל יום ויום מזכירים וגם עושים כמה עני-נים „זכר ליציאת מצרים". והשאלה ד- „מה העבודה הזאת לכם" לבילי פסח באה מחמת שהמדובר ב„בן" שלא למד עדיין וכו':

משא"כ בנוגע למצות בכור יש הבדל באיזה דור המדובר: הדור של יוצאי מצרים, בודאי היו יודעים וזוכרים הצלת הבכורים שביניהם, ולכן כאשר ציווה הקב"ה (ביום ט"ו ניסן) „קדש לי כל בכור פטר כל רחם בבני ישראל גוי' לי הוא" – (כפר ש"י) „קניתיים ע"י ש-הכיתי בכורי מצרים" – לא הי' אצלם מקום לשאלה, שהרי הם עצמם קנויים להשם, ע"ז שהצילם ממות; ורק כשיקום דור חדש, שלא היו במצרים, הרי אצלם שייכת השאלה בנוגע למצות בכור – „מה זאת", ויש צורך להסבירם, כי היות ש„ויהרוג ה' כל בכור בארץ מצרים גוי'" – „על כן אני זוכח לה' כל פטר רחם גוי'".

2. ע"פ הנ"ל שכאן המדובר במצות בכור – יש לומר עוד טעם שרש"י מקדים בתחילת פירושו „יש מחר שהוא עכשיו":

41) היינו אצל האבות, משא"כ אצל הבנים (דלא כהדור דיוצאי מצרים, שגם הבנים יצאו כו') – ראה לעיל סעיף א.

42) כמו בק"ש (פ' ציצית).

43) פרשתנו יג, ב.